

MTTDA TA'LIM VA TARBIYAVIY ISHLARINI SAMARALI TASHKIL ETISH PRINSIPLARI

*Namangan viloyati Uchqo'rg'on tumani
39-DMTT Direktor o'rinbosari
Umarova Adolatxon Omanboyevna*

Annatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida (MTT) ta'lim va tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etish prinsiplari keng yoritilgan. Unda pedagogik jarayonning mazmuni, asosiy tamoyillari, zamonaviy yondashuvlar hamda ta'lim samaradorligini oshirish omillari tahlil etiladi.

Аннотация: В данной статье подробно рассматриваются принципы эффективной организации образовательной и воспитательной деятельности в дошкольных образовательных учреждениях. Проанализированы содержание педагогического процесса, основные принципы, современные подходы и факторы повышения эффективности образования.

Abstract: This article examines the principles of effective organization of educational and воспитательный processes in preschool educational institutions. It analyzes the content of the pedagogical process, key principles, modern approaches, and factors that enhance the effectiveness of education.

Kalit so'zlar: ta'lim, tarbiya, prinsplar, konsepsiya, tarbiya prisplari, tarbiyalanuvchi, tarbiya konsepsiyasi.

Ключевые слова: образование, воспитание, принципы, концепция, принципы воспитания, студент, концепция воспитания.

Key words: education, education, principles, concept, principles of education, student, concept of education.

Mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish, uning sifatini oshirish, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayonda ta'lim-tarbiya ishlarini ilmiy asoslangan prinsiplarga tayangan holda tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki ta'lim jarayonining samaradorligi nafaqat uning mazmuni, balki uni qanday tashkil etilishiga, ya'ni pedagogik tamoyillarga qanchalik amal qilinishiga ham bog'liq. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik jarayonni samarali tashkil etish, avvalo, bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, ularning qiziqishlari va ehtiyojlariga mos yondashuvni tanlashni talab etadi. Shu bilan birga, ta'lim va tarbiya jarayonida innovatsion yondashuvlardan foydalanish, integratsiyalashgan mashg'ulotlarni tashkil etish, hamkorlik muhitini yaratish ham muhim omillardan hisoblanadi. Ayniqsa, bugungi raqamli davrda bolalarning axborot

bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish, ularni mediasavodxonlik ruhida tarbiyalash dolzarb vazifalardan biriga aylanmoqda.

Shuningdek, MTTda ta‘lim-tarbiya ishlarini samarali tashkil etish jarayoni faqat pedagog faoliyati bilan cheklanib qolmaydi. Bu jarayonda ota-onalar, jamiyat va ta‘lim muassasasi o‘rtasidagi hamkorlik ham muhim rol o‘ynaydi. Chunki bola tarbiyasi uzluksiz jarayon bo‘lib, u oilada boshlangan holda ta‘lim muassasasida davom ettiriladi.

Maktabgacha ta‘lim tizimi uzluksiz ta‘limning boshlang‘ich bo‘g‘ini sifatida jamiyat taraqqiyotida muhim o‘rin tutadi. Aynan shu bosqichda bolalarda bilim olishga qiziqish, ijtimoiy moslashuv, axloqiy fazilatlar va mustaqil fikrlash asoslari shakllanadi. Shuning uchun MTTda ta‘lim va tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etish pedagoglardan yuqori kasbiy mahorat, zamonaviy yondashuv va aniq pedagogik prinsiplarga amal qilishni talab etadi. Yurtimizda olib borilayotgan davlat siyosatining markazida inson va uning manfaatlarini ta‘minlash ustuvor vazifa etib belgilangan. Shu yurtda yashayotgan har bir insonning tinch va baxtli hayot kechirishi uchun, sog‘-salomat bo‘lishi va farzandlarimizning sifatli ta‘lim olishi, oilalarning farovon hayot kechirishi uchun zarur sharoitlar yaratilmoqda. Buning asosi sifatida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 28 - fevraldagi PF-27-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan 2022-2026- yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi, “Insonga e‘tibor va sifatli ta‘lim yili”da amalga oshirishga oid Davlat dasturida belgilangan vazifalarni ko‘rishimiz mumkin. Muhtaram Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoev Yangi O‘zbekistonni barpo etish haqidagi dasturul amal so‘zlari diqqatga sazovordir: “Yangi O‘zbekistonni barpo etish – bu shunchaki xohish-istak, sub‘ektiv hodisa emas, balki tub tarixiy asoslarga ega bo‘lgan, mamlakatimizdagi mavjud siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy, ma‘naviy-ma‘rifiy vaziyatning o‘zi taqozo etayotgan, xalqimizning asriy orzu-intilishlariga mos, uning milliy manfaatlariga to‘la javob beradigan ob‘ektiv zaruratdir. Biz bu yo‘lda islohotlarimizning asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo‘lgan jamiyatimiz a‘zolarining bilim va salohiyati, kuch va imkoniyatlarini, butun azmu shijoatimizni ishga solishimiz lozim. Shundagina mamlakatimiz xalqimiz orzu qilgan, jahon maydonida kuchli salohiyat, munosib obro‘-e‘tiborga ega bo‘lgan, har tomonlama obod va farovon davlatga aylanadi”. Ushbu ulug‘vor maqsad “Yangi O‘zbekiston”, “Inson qadri”, “Ma‘rifiy jamiyat” g‘oyalarining ilgari surilayotganligida ham tobora namoyon bo‘lmoqda.

Bugun biz tarixiy davrning mas‘uliyatli va hal qiluvchi pallasida turib, mamlakatimiz taraqqiyotida yangi davrga qadam qo‘ymoqdamiz. Xalqimiz intilayotgan ijtimoiy davlat va ma‘rifiy jamiyat qurish kabi buyuk maqsadni amalga oshirishga munosib hissa qo‘shadigan yoshlarni tarbiyalashimiz va ularga sifatli ta‘lim berishimiz lozim. Ta‘lim sifati va samaradorligini oshirishda fanlararo integratsiya muhim ahamiyatga ega. Ta‘lim tizimida fanlararo integratsiyani amalga oshirish

hozirgi davrdagi dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi. Ta'limda integratsiyani amalga oshirish o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishlarini oshirishda va dunyoqarashi keng mustaqil fikrli shaxs bo'lib yetishishida o'ziga xos rol o'ynaydi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi – maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim va tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etish prinsiplari, ularning mazmun-mohiyati hamda amaliy ahamiyatini keng yoritishdan iborat. Shu orqali pedagogik jarayonni takomillashtirish va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish ko'zda tutiladi.

Ta'lim sohasidagi asosiy prinsiplar quyidagilardan iborat:

- ❖ ta'lim ustuvorligining tan olinishi;
- ❖ ta'lim olish shaklini tanlash erkinligi;
- ❖ ta'lim sohasida kamsitishlarga yo'l qo'yilmasligi;
- ❖ ta'lim olishga doir teng imkoniyatlarning ta'minlanishi;
- ❖ ta'lim va tarbiyaga milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarining singdirilganligi;
- ❖ ta'lim va tarbiyaning insonparvarlik, demokratik xususiyati;
- ❖ ta'limning uzluksizligi va izchilligi;
- ❖ o'n bir yillik ta'limning hamda olti yoshdan etti yoshgacha bo'lgan bolalarni bir yil davomida umumiy o'rta ta'limga tayyorlashning majburiyligi;
- ❖ davlat ta'lim standartlari va davlat ta'lim talablari doirasida ta'lim olishning hamma uchun ochiqligi;
- ❖ o'quv dasturlarini tanlashga doir yondashuvning yagonaligi va tabaqalashtirilganligi;
- ❖ insonning butun hayoti davomida ta'lim olishi;
- ❖ jamiyatda pedagoglarni ijtimoiy himoya qilishning kafolatlanganligi;
- ❖ ta'lim tizimining dunyoviy xususiyatga egaligi;
- ❖ bilimlilik, qobiliyatlilik va iste'dodning rag'batlantirilishi;
- ❖ ta'lim tizimida davlat va jamoat boshqaruvining uyg'unligi;
- ❖ ta'lim faoliyati sohasidagi ochiqlik va shaffoflik.

Tarbiya prinsiplari- Tarbiya ishlarini tashkil etishning asosiy tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

- ❖ maqsadning aniq mezonlarda ifodalanishi;
- ❖ faoliyat maqsadini amalga oshirishda xizmat qilishi;
- ❖ bolalar tarbiyasidagi faoliyatni o'qituvchi, ota – ona va jamoa bilan hamkorlikda boshqaruvni ta'minlash muhimdir. Tarbiya ishlarini tashkil qilish va uning salohiyatini oshirish bola qalbida insoniy fazilatlarni singdirish ko'p jihatdan tarbiyachi-tarbiyalanuvchilarning ijodiy faoliyatini tashkil etishga bog'liq. Ular quyidagi omillarni qo'llash asosida vujudga keladi:

❖ Tarbiya jarayonini tashkil qilishdagi munosabatlar. Bunda tarbiyalanuvchilarning kundalik hayotiy voqyealari jamoadagi tartib qoida va xulqatvorlar haqidagi motivlar va ularga bir butun yondoshuv kabilardir;

❖ Tarbiya ishlarining maqsadi, aniqligi va ta'sirchanligi. Tarbiyaviy jarayonni loyihalashtirish, shakl, metod, shart – sharoitlarni oldindan aniqlab qo'yilgan maqsadga muvofiqlashtirish;

❖ Tarbiyachi va tarbiyalanuvchilarning o'zaro munosabatlari. Tarbiyachi va tarbiyalanuvchilarning ruhiy holatlari, muloqat va munosabatda bo'lishlari, ruhiy shart – sharoitlar yaratilishi, tarbiyaviy tadbirlarni gigiyena qoidalariga moslash, estetik talablarga javob berishi, Tarbiya ishlarini muvaffaqiyatli tashkil etish funksiyalaridan biridir.

❖ Tarbiyalanuvchi – yoshlarning faolligi va mustaqil ijodiy faoliyatini tashkil etish. Tarbiyaviy tadbirlarni tashkil qilishda o'quvchi yoshlarning faolligi ko'p jihatdan ixtiyoriylik, tashkilotchilik va ijodkorligiga bog'liq;

❖ Tarbiya ishlari ta'lim jarayonida olgan bilimlariga uyg'un bo'lishi. Tarbiya ishlarini rejalashtirishda turli fanlarning integratsiyasi hisobga olish ijobiy xarakter kasb etadi. Tarbiya ishlari metodikasi yosh avlodni har tamonlama barkamol avlod qilib tarbiyalash, ular ongiga milliy g'oyani singdirishda har tamonlama ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida har bir fuqoroning ilm olishi, o'z qobiliyatlarini har tamonlama rivojlantirish ta'kidlanadi.

Tarbiya konsepsiyalari, qiyosiy tahlil, milliy tarbiya, milliy xususiyatlar, tarbiyasi nazariyasi, dunyo sivilizatsiyasi, ommaviy o'sish, jentelmen tarbiyasi, ishbilarmon, tarbiyaning izchilligi, pedagogik tajriba, axloq, odob, namuna, ezgu fikr, ezgu so'z, ezgu amal, diniy tarbiya, aqliy tarbiya, sabr, qanoat, farzand burchi, ota-ona ma'suliyati, mahorat, ma'rifat, madaniyat, samimiyat.

Mavjud tarixiy vaziyat pedagogika nazariyasida qiyosiy yo'nalishni kuchaytirishni, turli zamon va makonlarda yaratilgan tarbiya konsepsiyalarini vertikal va gorizontal pedagogik integratsiya nuqtai nazaridan tahlil qilishni, xatolarni chetlab o'tib, tarix sinovidan o'tgan, insonparvarona mohiyatga ega bo'lgan tarbiyaviy konsepsiyalar yutuqlaridan, texnologiyasidan samarali foydalanishni taqozo qilmoqda. Ana shu mulohazadan kelib chiqib, amalga oshirilgan tahlil-sintez oldiga quyidagi vazifalarni qo'ydik;

❖ pedagogik nazariyalarning g'oyaviy asoslari va mazmunining mamlakatlar taraqqiyotiga ko'rsatgan ta'sirini qayd qilish, umumlashtirish;

❖ Evropaning taraqqiy etgan mamlakatlarida, Osiyo va Afrikaning milliy mustaqillikni qo'lga kiritgan ayrim mamlakatlarida tarbiyaviy konsepsiyalar rivojining tarixiy, ijtimoiy-iqtisodiy, milliy-madaniy shart-sharoitlarini tahlil qilish;

❖ tarbiya nazariyalari, konsepsiyalarini milliy tarbiya bilan nazariy aloqalarini o'rganish:

❖ zamonaviy o‘zbek maktabidagi milliy tarbiya tizimining tub xususiyatlarini qiyosiy asoslash.

Milliy tarbiya konsepsiyasi o‘zidan oldin mavjud bo‘lgan konsepsiyalarni to‘ldirib, ularning eng yaxshi qirralaridan foydalanib, Mustaqil O‘zbekistonda milliy istiqloliy ahamiyatga ega. Buning uchun O‘zbekistonda ham ijtimoiy manba (xalq, millat manfaatlari), ham siyosiy manba (milliy davlat – O‘zbekistonning o‘z taraqqiyot yo‘li), mafkuraviy manba (milliy istiqlol mafkurasi) va huquqiy manba (O‘zbekiston Konstitutsiyasi) ma’naviy manba (Ma’naviy yangilanishning strategik dasturi) mavjuddir.

Xulosa sifatida ta’kidlash joizki, MTTda ta’lim va tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etish prinsiplari amaliyotga to‘liq joriy etilgandagina kutilgan natijalarga erishish mumkin. Bu esa kelajakda barkamol, raqobatbardosh va ijtimoiy faol shaxslarni tarbiyalashga mustahkam zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Daminov M.I p.f.n., dots. Sifatli ta’lim va fanlararo integratsiyaning ahamiyati” «TA’LIM TRANSFORMATSIYASI” 2023y
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 28 - fevraldagi PF-27-sonli Farmoni.
3. Karimova Madina Mo’minjon qizi “Ta’lim jarayonida yangi metod va usullardan foydalanish” Ta’lim psixologiyasi 2024